
Розділ I

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 347.962.233

БІЛІЧАК Олена

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Одним із найбільш вагомих кроків законодавця у руслі реалізації Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, стало прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Цим нормативним актом визначено засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні на основі верховенства права та відповідно до європейських стандартів. Найбільшим досягненням цього Закону можна визначити те, що вступ його в дію дав поштовх масштабній судовій реформі, покликаний оптимізувати систему органів судової влади, та створив передумови для формування високоморального професійного суддівського корпусу. Від часу вступу його в дію добір кандидатів на заміщення вакантної посади судді здійснюватиметься максимально прозоро та винятково на конкурсних засадах; періодично судді проходитимуть навчання та підтверджуватимуть свою кваліфікацію. За діяльністю органів судової влади запроваджено громадський контроль, що забезпечуватиметься постійно діючим органом – Громадською радою доброчесності, сформованою на виборних засадах із числа представників громадських правозахисних організацій. З метою виявлення потенційних корупційних ризиків більш широкий громадський контроль забезпечуватиметься шляхом надання відкритого доступу до інформації про рівень фінансового забезпечення та майнового стану судді (через обов'язкове щорічне декларування), а також через оприлюднення суддівських досьє у разі проходження конкурсу на заміщення вакантної посади судді. Водночас, незважаючи на досить про-

гресивні норми, що уособлюють найкращі традиції європейського судочинства, деякі положення Закону України «Про судоустрій та статус судів» підлягають критиці.

Нині неабияку увагу правової спільноти привертає конкурс на заміщення вакантних посад суддів касаційних судів, що відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» відтепер входитимуть до складу найвищої ланки національної судової системи – Верховного Суду України. Вперше в історії держави найвищий орган судової системи формується на конкурсних засадах, відмітною новелою законодавства є те, що до участі в ньому допускаються не лише судді, але й представники інших юридичних професій – адвокати й науковці. Так, пунктом 2 частини першої статті 38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказується, що суддею Верховного Суду може бути особа, яка має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років. Частина 6 статті 69 цього нормативного акту, яка встановлює вимоги до кандидатів на посаду судді, у пункті 3 говорить, що «для цілей цього Закону вважається науковим ступенем – науковий ступінь у сфері права, здобутий у вищому навчальному закладі (університеті, академії чи інституті, крім вищих військових навчальних закладів) чи науковій установі України або аналогічному вищому навчальному закладі чи науковій установі іноземної держави». Далі, пункт 4 частини 6 статті 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплює, що стажем наукової роботи (необхідним для участі в конкурсі на заміщення вакантної посади судді), є стаж професійної діяльності у сфері права на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників у вищому навчальному закладі (університеті, академії чи інституті, крім вищих військових навчальних закладів) чи науковій установі України або аналогічному вищому навчальному закладі чи науковій установі іноземної держави. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 року у пункті 6 частини 1 статті 1 закріплює, що вищим військовим навчальним закладом (вищим навчальним закладом із специфічними умовами навчання) є «вищий навчальний заклад державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує дер-

жавну політику у сфері цивільного захисту». З огляду на наведену норму, визначений Законом перелік військових ВНЗ є досить широким, та включає навчальні заклади, в яких забезпечується підготовка не лише військовослужбовців для потреб Збройних Сил України, але й навчальних закладів, які здійснюють підготовку кадрів на замовлення державних органів, які виконують правоохоронні функції. Звертаючись до аналізу положень наведених вище нормативних актів у сукупності можна дійти висновків, що відповідно пунктів 3, 4 частини 6 статті 69 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» на посаду судді Верховного Суду України не може претендувати особа, яка захистила дисертаційну роботу у спеціалізованій вченій раді, акредитованій при вищому навчальному закладі, а також працює за умовами трудового договору чи проходить службу на посадах науково-педагогічного складу ВНЗ, які підпадають під перелік, визначений у пункті 6 частини 1 статті 1 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07. 2014 року. Таким чином від участі у формуванні найвищого суддівського корпусу держави фактично усувається значна кількість науковців-правників, які в переважній більшості випадків мають не лише високий рівень наукового фаху, але й значний досвід роботи в правоохоронних органах держави.

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 року № 5207-VI у пункті 2 частини 1 статті 1 визначає, що «дискримінація – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі (*встановленій цим Законом*), крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними». Відповідно статті 2 цього Закону, законодавство України будується на принципі недискримінації, а сфера його дії також поширюється на суспільні відносини пов'язані із організацією діяльності органів державної влади та системи правосуддя (стаття 4). З огляду на положення цього нормативного акту, положення пунктів 3,4 частини 6 статті 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» мають відверто дискримінаційний характер, оскільки у сукупності з іншими його статтями встановлюють нерівні умови доступу науковців-правників, що представляють вищі навчальні заклади, до участі у формуванні органів судової влади.

Принцип недискримінації є засадничим принципом права країн Євросоюзу, та покладений в основу низки міжнародних нормативних актів, визнаних Україною. Стаття 14 Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод 1950 р. забороняє дискримінацію за будь-якою ознакою при користуванні визнаними в ній правами та свободами. Практика ЄСПЛ свідчить про те, що стаття 14 Конвенції може застосовуватись автономно, тобто забороняє дискримінацію, незважаючи на підставі яких ознак вона здійснюється (наприклад, рішення Суду у справах «Inze v. Austria» від 28.10.1987 року, «Salguiero da Silva Mouta v. Portugal» від 21.12.1999 року). Протокол № 12 до Конвенції, ратифікований Законом України № 3435-IV від 09.02.2006 року, встановлює загальну заборону дискримінації за будь-якою ознакою, та у пунктах 1, 2 статті 1 вказує: «здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження або за іншою ознакою (пункт 1). Ніхто не може бути дискримінований будь-яким органом державної влади за будь-якою ознакою, наприклад за тими, які зазначено в пункті 1 (пункт 2)». Європейська соціальна хартія від 3 травня 1996 р. у ст. 21 також містить заборону будь-якої дискримінації. Заборона дискримінації передбачена низькою європейських правостановлюючих актів та відображена у Директиві Ради Європейського Союзу 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 р., яка встановлює загальні засади рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності, Директиві Європейського парламенту і Ради 2006/54/ЄС від 5 липня 2006 р. про імплементацію принципу рівних можливостей і рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях зайнятості та професійної діяльності та ін.

Конституція України проголошує, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року №475/97-ВР визнано її дію на території України. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV у частині 1 закріплює, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду (ЄСПЛ – авт.) як джерело права. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV у частині 2 статті 19 вказує: «якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору». З огляду на викладене, положення пунктів 3, 4 частини 6 статті 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів є такими, що не відповідають Європейській Конвенції про

захист прав та основоположних свобод та практиці її застосування ЄСПЛ, а також йдуть у розріз із положеннями інших міжнародних нормативних актів, визнаних Україною. Враховуючи те, що міжнародні договори визнані Україною мають вищу юридичну силу порівняно із положеннями законодавства, під час добору претендентів на заміщення посад суддів Верховного Суду ВКСУ повинна не допускати необґрунтованої дискримінації представників вищих військових ВНЗ, задля недопущення свавільного тлумачення змісту чинного законодавства, прийняття незаконних і необґрунтованих рішень. Така практика має створити логічне підґрунтя для появи наступних ініціатив щодо удосконалення відповідних положень законодавства, адже формування сучасної моделі національного судочинства не може і не повинно ґрунтуватися на дискримінаційних засадах.

Література:

1. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015/ Режим доступу зі сторінки: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>
2. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»/ Режим доступу зі сторінки: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»/ Режим доступу зі сторінки: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

УДК 343.32

КНИЖЕНКО Оксана

ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Події, які останнім часом відбуваються в нашій державі, засвідчили, що питання кваліфікації стосовно злочинів проти основ національної безпеки набули неабиякої актуальності. Під час досудового розслідування кримінальних проваджень за фактами вчинення посадовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування Автономної Республіки Крим злочинів, передбачених ст.ст. 110, 111 КК України, виникає чимало запитань. Серед них найбільш часто постають такі: тлумачення поняття «підбивна діяльність» як конститутивної ознаки складу злочину, передбаченого в ст. 111 КК України; можливість кваліфікації за сукупністю злочинів дій, що пов'язані з посяганням на територіальну цілісність, так й державною зрадою.

Вивчення нормативно-правових актів засвідчує, що поряд із терміном «підбивна діяльність» вживаються інші поняття, які за змістом подібні до нього. Це передусім «розвідувально-підбивна діяльність» та